

Cyngor Dinas Casnewydd

Crynodeb Archwilio Blynyddol 2022

Dyma ein crynodeb archwiliad ar gyfer Cyngor Dinas Casnewydd. Mae'n dangos y gwaith a gwblhawyd ers y Crynodeb Blynyddol diwethaf, a gyhoeddwyd ym mis Ionawr 2022. Mae ein crynodeb o'n harchwiliadau yn rhan o ddyletswyddau Archwilydd Cyffredinol Cymru.

Ynglŷn â'r Cyngor

Rhai o'r gwasanaethau mae'r Cyngor yn darparu

Prif ffeithiau

Mae'r Cyngor yn cynnwys 51 o gynghorwyr sy'n cynrychioli'r pleidiau gwleidyddol canlynol:

- Llafur Cymru 35
- Plaid Geidwadol Cymru 7
- Annibynnol 4
- Parti Annibynwyr Casnewydd 3
- Y Blaid Werdd 1
- Democratiaid Rhyddfrydol Cymru 1

Gwariodd y Cyngor £311.3 miliwn ar ddarparu gwasanaethau¹ yn ystod 2021-22.²

Ar 31 Mawrth 2022, roedd gan y Cyngor £142.5 miliwn o gronfeydd³ ariannol y gellir eu defnyddio.

¹ Rydym yn diffinio gwariolng on gwasanaethau fel cost gwasanaethau sy'n cael eu codi i'r gronfa gyffredinol o'r Dadansoddiad Cyllid Gwariant, llai unrhyw gost Cyfrif Refeniw Tai o wasanaethau, ynghyd â pheseptau, Ardollau a llog dyled.

² Ffynhonnell: 2021-22 Datganiad o Gyfrifon

³ Rydym yn diffinio cronfeydd ariannol y gellir eu defnyddio fel cronfeydd wrth gefn ar gyfer costau refeniw, lle nad yw'r pwrpas yn cael ei warchod gan y gyfraith. Dyma gyfanswm y gronfa gyffredinol, cronfeydd wrth gefn wedi'u clustnodi a balansau ysgolion. Nid yw'n

Prif ffeithiau

Mae hyn yn cyfateb i 45.8% o wariant blynyddol y Cyngor ar wasanaethau.⁴

Mae gan Gasnewydd 24% o'i 95 ardal o'r farn mai 10% fwyaf difreintiedig o ardaloedd Cymru, dyma'r uchaf o'r 22 cyngor unedol yng Nghymru⁵.

Disgwylir i boblogaeth Casnewydd gynyddu 12% rhwng 2020 a 2040 o 155,800 i 174,300, gan gynnwys cynnydd o 4% yn nifer y plant, cynnydd o n 8% yn nifer y boblogaeth o oedran gweithio a chynnydd o 34% yn nifer y bobl 65 oed a hŷn⁶.

Dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol

Fe wnaethom gwblhau'r gwaith yn ystod 2021-22 i gyflawni'r dyletswyddau canlynol

- **Gwelliant parhaus**

Yn ystod 2021-22, bu'n rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol asesu a oedd y Cyngor wedi bodloni ei ofynion o ran adrodd ar berfformiad mewn perthynas â 2020-21.

- **Archwilio Cyfrifon**

Bob blwyddyn mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio datganiadau ariannol y Cyngor i wneud yn siŵr bod arian cyhoeddus yn cael ei gyfrif yn iawn.

- **Gwerth am arian**

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn edrych a yw'r Cyngor wedi rhoi trefniadau ar waith i gael gwerth am arian am yr adnoddau y mae'n eu defnyddio, ac mae'n rhaid iddo fod yn fodlon ei fod wedi gwneud hyn.

- **Egwyddor datblygu cynaliadwy**

Mae angen i gyrrff cyhoeddus gydymffurfio â'r egwyddor datblygu cynaliadwy wrth osod a chymryd camau i gyflawni eu hamcanion llesiant. Rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol asesu i ba raddau y maent yn gwneud hyn.

cynnwys cronfeydd Cyfrif Refeniw Tai, derbyniadau cyfalaf a grantiau cyfalaf heb eu cymhwyso.

⁴ Ffynhonnell: 2021-22 Datganiad o Gyfrifon

⁵ Diffinnir ardal yn y cyd-destun hwn fel 'Ardal Uwch Allbwn Is'. Ffynhonnell: Stats Cymru

⁶ Ffynhonnell: Stats Cymru

Yr hyn a chanfuom

Archwilio cyfrifon 2021-22 Cyngor Dinas Casnewydd

Bob blwyddyn rydym yn archwilio datganiadau ariannol y Cyngor.

Er mwyn cyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol rydym yn cwblhau prosiectau penodol, ond rydym hefyd yn dibynnu ar waith archwilio eraill, a gwaith rheoleiddwyr megis Arolygiaeth Gofal Cymru ac Estyn (yr arolygiaeth addysg). Rydym yn ystyried canfyddiadau ein gwaith archwilio wrth asesu a yw'r Cyngor wedi rhoi trefniadau ar waith i sicrhau gwerth am arian. Crynhoir ein canfyddiadau a'n casgliadau isod.

Ar gyfer 202 1-2 2:

- rhoddodd yr Archwilydd Cyffredinol farn wir a theg diamod ar ddatganiadau ariannol y Cyngor ar 30 Ionawr 2023.
- paratowyd Datganiad Llywodraethu Blynyddol ac Adroddiad Naratif y Cyngor yn unol â Chod CIPFA a chanllawiau perthnasol. Roeddent hefyd yn gyson â'r datganiadau ariannol a baratowyd gan y Cyngor a chyda'n gwybodaeth am y Cyngor.
- roedd ansawdd y datganiadau drafft a gyflwynwyd i'w harchwilio ar 12 Gorffennaf 2022 yn dda ar y cyfan.
- gwnaed nifer o newidiadau i ddatganiadau ariannol y Cyngor yn deillio o'n gwaith archwilio, a adroddwyd i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn ein 'Hadroddiad Archwilio Datganiadau Ariannol' ym mis Ionawr 2023.
- yn ogystal â chyfrifoldebau'r Archwilydd Cyffredinol am archwilio datganiadau ariannol y Cyngor, mae hefyd yn gyfrifol am ardystio nifer o hawliadau grant ac yn dychwelyd yn y flwyddyn ariannol 2021-22. Mae ein gwaith yn parhau a byddwn yn adrodd canlyniadau'r gwaith hwn yn fanylach i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio unwaith y bydd wedi'i gwblhau.
- cyhoeddodd yr Archwilydd Cyffredinol y dystysgrif sy'n cadarnhau bod archwilio cyfrifon ar gyfer 2021-22 wedi'i gwblhau.

Gwelliant parhaus

Ardystiodd yr Archwilydd Cyffredinol fod y Cyngor wedi cyflawni ei ddyletswyddau 2009 sy'n weddill ar gyfer y flwyddyn ariannol 2021-2 2, fel y'i arbedwyd gan orchymyn a wnaed o dan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.

Adolygiad o sicrwydd ac asesu risg

Fe wnaethon ni adolygu'r trefniadau mae'r Cyngor wedi'u rhoi ar waith i sicrhau gwerth am arian wrth ddefnyddio ei adnoddau. Roedd ein gwaith yn canolbwyntio ar yr agweddau canlynol ar drefniadau'r Cyngor:

- Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021
- Cynlluniau lleihau carbon
- Sefyllfa ariannol
- Hwb Cudd-wybodaeth Casnewydd

Mae ein canfyddiadau o'r gwaith hwn wedi'u nodi yn ein [Hadolygiad Sicrwydd ac Asesu Risg](#).

Adolygiad Llamu ymlaen – asedau a gweithlu

Yn ystod 2021-2 2, buom yn archwilio sut mae cynghorau'n cryfhau eu gallu i drawsnewid, addasu a chynnal y gwaith o ddarparu gwasanaethau. Roedd ein gwaith a'n dau adroddiad dilynol yn canolbwyntio ar reolaeth strategol y Cyngor [o'i hasedau](#) a'i [weithlu](#). Fe welsom fod:

- mae gan y Cyngor weledigaeth glir ar gyfer ei weithlu sy'n cael ei gefnogi gan drefniadau gweithredu effeithiol; ac
- mae angen i'r Cyngor gynlluniau strategol a rheoli ei asedau eiddo yn dda, roi'r egwyddor datblygu cynaliadwy wrth wraidd ei ystyriaethau, gan adeiladu ar brofiad y pandemig.

Arolygiaethau eraill

Gwnaethom hefyd ystyried gwybodaeth, gwybodaeth ac adroddiadau cyffredin Arolygiaeth Gofal Cymru (AGC) ac Estyn yn ogystal ag unrhyw gamau dilynol a gymerwyd gan y Cyngor mewn ymateb.

Astudiaethau llywodraeth leol

Yn ogystal â gwaith lleol ym mhob cyngor, bob blwyddyn rydym hefyd yn cynnal astudiaethau ar draws y sector llywodraeth leol i wneud argymhellion ar gyfer gwella gwerth am arian. Ers yr adroddiad gwelliant blynyddol diwethaf, rydym wedi cyhoeddi'r adroddiadau canlynol:

Gweithio ar y cyd rhwng y Gwasanaethau Brys (Ionawr 2022)

Mae'r adroddiad hwn yn edrych a yw gwasanaethau brys yng Nghymru yn cydweithio'n agosach i wneud gwell defnydd o adnoddau. Nid yw cydweithio ar draws y gwasanaethau brys i wneud y defnydd gorau o adnoddau yn gysyniad newydd. Mae'r gwasanaethau brys wedi

bod yn cydweithio'n agos er mwyn darparu gwell gwasanaeth i'r cyhoedd ers sawl blwyddyn. Mae mentrau partneriaeth arloesol wedi arbed arian, llai o amseroedd ymateb lleol ac wedi cyfrannu at ddiogelu'r cyhoedd. Er hyn, mae disgwyliadau cynyddol o bolisi a deddfwriaeth y llywodraeth bod angen i gydweithio ddigwydd yn ddyfnach ac yn gyflym er mwyn sicrhau bod gwasanaethau rheng flaen yn gallu cyflawni'r heriau sy'n wynebu Cymru'r 21ain ganrif. Ar y cyfan, daethom i'r casgliad bod cydweithio gwasanaethau brys golau glas yn tyfu'n araf ond mae angen newid sylweddol mewn gweithgaredd i sicrhau'r effaith fwyaf posibl a gwneud y defnydd gorau o adnoddau.

Taliadau Uniongyrchol (Ebrill 2022)

Mae Taliadau Uniongyrchol yn ddewis arall yn lle gofal neu gymorth sy'n cael ei drefnu gan awdurdod lleol a gall helpu i gwrdd ag angen unigolyn neu ofalwr. Eu nod yw rhoi mwy o ddewis, mwy o hyblygrwydd a mwy o reolaeth i bobl dros y gefnogaeth maen nhw'n ei gael. Edrychodd ein hadroddiad ar sut mae Taliadau Uniongyrchol yn helpu i gynnal lles pobl ac a ydyn nhw'n gwella ansawdd bywyd. Edrychwyd hefyd ar sut mae awdurdodau lleol yn rheoli ac annog pobl i dderbyn Taliadau Uniongyrchol ac a yw'r gwasanaethau hyn yn cyflwyno gwerth am arian. Gwelsom fod Taliadau Uniongyrchol yn cael eu gwerthfawrogi'n fawr, gyda'r bobl a arolygwyd gennym yn cydnabod eu bod yn eu helpu i aros yn annibynnol. Ond gwelsom hefyd fod rheoli a chefnogi pobl i ddefnyddio var Taliadau Uniongyrchol yn arwain yn eang at ddefnyddwyr gwasanaeth a gofalwyr yn derbyn safonau gwasanaeth gwahanol.

'Amser am newid' – Tlodi yng Nghymru (Tachwedd 2022)

Nid yw tlodi yng Nghymru yn ffenomen newydd ac mae mynd i'r afael â thlodi, yn enwedig tlodi plant, wedi bod yn flaenoriaeth i Lywodraeth Cymru a chynghorau yng Nghymru. Mae'r argyfwng costau byw presennol yn golygu bod mwy o bobl yn cael eu heffeithio a theuluoedd sydd wedi bod yn byw yn gyfforddus yn symud i dlodi am y tro cyntaf. Mae llawer o'r ysgogiadau y gellid eu defnyddio i liniaru tlodi y tu hwnt i reolaeth Cymru. Mabwysiadodd Llywodraeth Cymru Strategaeth Tlodi Plant yn 2011, ond mae hyn yn hen a'r targed i ddileu tlodi plant erbyn 2020 wedi'i ollwng. Mae cynghorau a phartneriaid yn blaenoriaethu gwaith ar dlodi, ond mae'r cymysgedd o ddulliau gweithredu a thirwedd bartneriaeth gymhleth yn golygu bod uchelgeisiau, ffocws, gweithredoedd, a blaenoriaethu yn amrywio'n fawr. Mae Llywodraeth Cymru yn sicrhau bod cyllid refeniw sylweddol ar gael ond, oherwydd cymhlethdod a natur y materion, ni wyddys lefel gyfan y gwariant, ac nid oes unrhyw gyngor yn gwybod maint ei gwariant ar leddfu a mynd i'r afael â thlodi. Mae natur tymor byr rhaglenni grant, gweinyddiaeth rhy gymhleth, gwendidau mewn canllawiau a chyfyngiadau grantiau, a thrafferthion treulio arian yn golygu nad yw'r cyllid yn cael yr effaith y gallai. Mae cynghorau'n ei chael hi'n anodd darparu gwaith ataliol oherwydd maint y galw llwyr gan bobl mewn argyfwng.

'Cyfle wedi'i golli' – Mentrau Cymdeithasol (Rhagfyr 2022)

Mae Mentrau Cymdeithasol yn eistedd rhwng y sectorau cyhoeddus a phreifat. Maent yn cymhwyso strategaethau masnachol i sicrhau'r nifer mwyaf o welliannau mewn lles ariannol, cymdeithasol ac amgylcheddol, yn aml ar gyfer grwpiau unigol mewn cymdeithas, cymunedau diffiniedig neu ardaloedd daearyddol. Mae menter gymdeithasol yn gweithio ym mhob sector o economi Cymru ac ym mhob rhan o'r wlad ac maent yn fwyfwy amlwg yn deddfwriaeth

Senedd Cymru. Er bod awdurdodau lleol yn honni eu bod yn gwerthfawrogi Mentrau Cymdeithasol, ychydig iawn sydd wedi mapio eu gweithgarwch ac nid yw'r rhan fwyaf o awdurdodau yn gwybod maint y ddarpariaeth o fewn eu hardal. Mae llai na thraean o awdurdodau lleol yn ystyried eu hunain yn cael perthynas ragweithiol a chefnogol gyda Mentrau Cymdeithasol ac nid oes gan yr un strategaeth neu bolisi penodol sy'n olrhain sut maen nhw'n bwriadu hyrwyddo a thyfu'r sector. O ganlyniad, mae awdurdodau lleol yn colli allan ar y potensial i Fentrau Cymdeithasol helpu i ddarparu gwasanaethau a all wella ansawdd bywyd pobl. Mae'r trefniadau caffael a chomisiynu presennol yn aml yn anfwriadol yn annog Mentrau Cymdeithasol i ymgysylltu oherwydd eu bod yn or-fiwrocraidd. Nid yw gwerth cymdeithasol – y gwerth ychwanegol y gall prosesau comisiynu ei gyflawni – yn ymddangos fel gyrrwr allweddol i lawer o awdurdodau lleol. Nid yw awdurdodau lleol M ost yn cyflawni eu cyfrifoldebau o dan Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 a hyrwyddo Mentrau Cymdeithasol yn effeithiol.

'Gyda'n gilydd gallwn' – Cadernid cymunedol a hunandibyniaeth (Ionawr 2023)

Ar adeg pan mae'n debygol y bydd gostyngiadau pellach mewn gwariant cyhoeddus, mae awdurdodau lleol yn dangos diddordeb cynyddol mewn annog a thyfu gwydnwch cymunedol; arfogi pobl i wneud mwy drostynt eu hunain a bod yn llai dibynnol ar y wladwriaeth. Er bod 19 o'r 22 awdurdod lleol yn blaenoriaethu gwytnwch cymunedol, yn rhy aml mae'r gwaith wedi'i ddiffinio'n wael ac mae'r camau sy'n sail i gynlluniau yn canolbwyntio o drwch blewyn. Given yr heriau cymdeithasol, ariannol a demograffig sy'n wynebu Cymru mae angen graddfa a chyflymu gweithgarwch. Mae capasiti, adnoddau a sgiliau yn brin, mae pobl yn wynebu dewisiadau llymach ac yn ei chael hi'n anodd ymdopi â'r argyfwng costau byw. Mae gan gymunedau ac awdurdodau lleol eu hunain alluoedd gwahanol hefyd ac maent yn dechrau o wahanol lefydd gyda'u heriau unigryw eu hunain i'w goresgyn. Rydym yn tynnu sylw at arferion cadarnhaol ac enghreifftiau o'r ffordd y mae eraill yn ceisio mynd i'r afael â'r her o alluogi pobl i fod yn llai dibynnol ar wasanaethau'r awdurdodau lleol a sut maent yn cefnogi ac yn galluogi'r trawsnewid hwn.

Gwaith wedi'i gynllunio ar gyfer 202 2-23

Buom hefyd yn edrych ar yr heriau a'r cyfleoedd allweddol sy'n wynebu'r Cyngor. Gallai'r rhain gael effaith ar allu'r Cyngor i gyflawni ei rwymedigaethau cyfreithiol mewn perthynas â'r egwyddor datblygu cynaliadwy a defnyddio ei adnoddau.

Mae ein gwaith arfaethedig ar gyfer 2022-2 3 yn cynnwys:

- Sicrwydd ac asesiad risg gan gynnwys canolbwyntio ar:
  - Sefyllfa ariannol
  - Rheoli rhaglenni cyfalaf
  - Defnyddio gwybodaeth berfformio - gan ganolbwyntio ar adborth a chanlyniadau defnyddwyr gwasanaeth
  - Gosod amcanion llesiant
- Adolygiad thematig – gofal heb ei drefnu. Mae'r adolygiad hwn yn ymdrin â'r sectorau iechyd a llywodraeth leol
- Adolygiad thematig - digidol

- Seiberddiogelwch
- Gwrth-dwyll

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol ar y llywodraeth a chafodd ei phenodi gan Ei Mawrhydi'r Frenhines. Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn ymgymryd â'i waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill mae Swyddfa Archwilio Cymru yn eu darparu, sy'n fwrdd statudol a sefydlwyd at y diben hwnnw ac i fonitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol. Mae Swyddfa Archwilio Cymru yn cael ei dwyn i gyfrif gan y Senedd.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru, gan gynnwys awdurdodau unedol, yr heddlu, awdurdodau tân ac achub, parciau cenedlaethol, cymuned chynghorau. Mae hefyd yn cynnal gwerth llywodraeth leol am astudiaethau arian, gan asesu cydymffurfiaeth â gweddill gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 a chaiff gynnal arolygiadau arbennig o dan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021.

Y tu hwnt i lywodraeth leol, yr Archwilydd Cyffredinol yw archwilydd allanol Llywodraeth Cymru a'i chyrrff cyhoeddus noddedig a cysylltiedig, Comisiwn y Senedd, a chyrrff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol yng Nghymru.

Archwilio Cymru yw enw cyfunol anstatudol Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru, sy'n endidau cyfreithiol ar wahân gyda'u swyddogaethau cyfreithiol eu hunain, fel y disgrifir uchod. Nid yw Archwilio Cymru yn endid cyfreithiol.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. Rydym yn croesawu Gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Cymraeg. Ni fydd Gohebu yn Gymraeg yn arwain ar oedi.

Mae'r ddogfen hon hefyd ar gael yn Saesneg.